

KAPITEL 5 / CHAPTER 5⁵ THE CONCEPT OF CLIMATE DIPLOMACY IN MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-12-02-007

Вступ

До новітніх загроз початку XXI ст., які іноді називають нетрадиційними, можна зачислити і глобальні кліматичні зміни. За оцінками провідної міжнародної структури МГЕЗК, ймовірність причетності людини до глобальної зміни клімату підвищилась і становить 95% [1]. Участь професійних дипломатів у цьому процесі призвела до виникнення кліматичної дипломатії, виникнення якої пов'язують з другою половиною XX ст. Проте фактично досі не розроблена відповідна теорія, яка, на наш погляд, має концептуалізуватися у контексті міжнародно-політичних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій виявив явну недостатність у вітчизняній науковій традиції робіт, спрямованих на дослідження проблеми кліматичної дипломатії, хоча у документах, присвячених проблематиці зміни клімату, цей термін вживається досить активно [1–3]. На сьогодні вкрай недостатньо наукових праць, у яких би розглядалися основні аспекти теорії і практики кліматичної дипломатії [4–8]. Дослідження, що присвячені розгляду проблем зміни клімату у політологічному значенні, як їх презентує сучасна західна політична наука, практично відсутні. Оскільки кліматичні ризики інтегровані в зовнішньополітичні програми, кліматичну дипломатію неможливо розглядати у відриві від традиційної, класичної дипломатії.

5.1. Сутнісні характеристики кліматичної дипломатії

У вступі до «Оксфордського довідника сучасної дипломатії» зазначається, що Британська енциклопедія визначає дипломатію як «мистецтво спілкування між народами», а Оксфордський англійський словник характеризує її як

«управління міжнародними відносинами шляхом переговорів; метод, за допомогою якого ці відносини коригуються і управляються послами та посланцями з метою забезпечення переговорного процесу» [9].

⁵Authors: Tykhomyrova Yevhenya Borysivna

Виходячи з цього, критеріальними ознаками кліматичної дипломатії будемо вважати:

– *належність до сфери міжнародних відносин і зовнішньої політики держави.* «Серйозність ризиків, пов'язаних зі зміною клімату, вимагає від них високого рівня політичного пріоритету» [10, р. 5]. Як підкреслював П. Деліл із Європейської служби зовнішніх справ, головною проблемою залишається інтеграція кліматичної дипломатії у весь зовнішньополітичний портфель [11]. Фактично про це йшлося і в аналітичному документі проекту «Сприяння європейським реформам у сфері довкілля і зміни клімату в Україні», де зазначалося: «проблема глобальної зміни клімату займає сьогодні одне з ключових місць на порядку денному в міжнародній політиці. Усвідомлення цієї проблеми, поступ на шляху до її вирішення відбуваються в дуже складних умовах міжнародних переговорів, консультацій, суперечок, відстоювання вузьких, локальних, короткочасних, часто суто економічних чи геополітичних інтересів окремими державами, боротьби поглядів та ідеологій тощо» [1]:

– *об'єктом кліматичної дипломатії є міжнародні переговори, пов'язані із вирішенням глобальної проблеми зміни клімату.* Учасники міжнародного переговорного процесу узгоджують позиції еколого-економічної політики з питань зміни клімату для прийняття консолідованих рішень. «Переговорний процес відбувається в рамках неформальних переговорних груп, які проводять численні консультації з метою формування спільної думки та позиції з того чи іншого питання. В рамках переговорного процесу діють неформальні групи: група G77 (ця група – найбільша міждержавна організація країн, які розвиваються, що діють в рамках ООН та її органів) + Китай, група найменш розвинутих країн, група острівних країн, група ЄС, група африканських країн, група екологічної рівноваги. Групи висловлюють спільну думку, проте окрема країна має право на власну окрему позицію. Україна є членом «Парасолькової групи» до якої входять Австралія, Нова Зеландія, Норвегія, США, Росія, Казахстан, Японія, Канада» [12, с. 10];

– *наявність інституту професіоналів, які безпосередньо ведуть кліматичні переговори і реалізують кліматичне співробітництво, запобігаючи не лише змінам клімату, а також і наслідкам заходів, що вживаються з метою реагування на зміну клімату.* «Через комплексність проблеми зміни клімату до її дослідження та винайдення шляхів розв'язання долучаються кліматологи, екологи, метеорологи, політики, дипломати, юристи, економісти,

правозахисники, географи, філософи та ін.» [1].

Спробуємо проаналізувати існуючі визначення кліматичної дипломатії. В «Оксфордському довіднику сучасної дипломатії» подано цілісне бачення кліматичної дипломатії: проаналізовано форму, структуру та принципи переговорів, які в її рамках здійснюються. Л. Елліотт зосереджує увагу на двох взаємодіючих рівнях дипломатії з питань зміни клімату – емпіричному та аналітичному. Перший – емпіричний рівень охоплює аналіз архітектури зміни клімату, починаючи з резолюції Генеральної Асамблеї ООН, яка встановлює технічні завдання для міжурядового комітету з обговорення рамкової конвенції з питань зміни клімату, і закінчуючи конференціями сторін. Другий рівень аналізу – мережеві форми кліматичної дипломатії на широкому тлі дискусії про природу, актуальність та адекватність дипломатії у складному та глобальному світі. Розглянута тут історія породжує питання про легітимність та ефективність, які є основними для обговорення питань глобального управління [13, с. 840].

У глобалізованому світі, на думку автора, дипломатичні практики мають бути відкритими, транспарентними, зацікавленими та підзвітними, а їхні результати мають бути загальноприйнятими не лише урядами-учасницями, а й громадянським суспільством та глобальною громадськістю. Кліматична дипломатія є багаторівневою, а визначення дипломатії лише як каналу спілкування шляхом переговорів між керівниками держав сьогодні є надто обмеженим. Відображаючи складність сучасних кліматичних переговорів, варто говорити про кліматичну дипломатію як публічну, що є інструментом м'якої сили, яким володіють офіційні особи, як держав, так і міжнародних організацій, неофіційних установ, транснаціональних структур. Різноманітні дії недержавних та приватних суб'єктів не можуть бути визнані дипломатією в традиційних термінах, але вони існують у межах механізмів управління змінами клімату, формальних угод, визнаються міжнародним правом. Проте більша частина цієї діяльності продовжує орієнтуватися на основні угоди ООН щодо зміни клімату [14, р. 842–843].

У звіті E3G (аналітичний центр зміни клімату, що працює над прискоренням глобального переходу до низьковуглецевого майбутнього) також здійснена спроба визначити поняття «кліматична дипломатія», яке охоплює розуміння того, як формувати дискусію щодо національних інтересів шляхом залучення нових кіл, які можуть вплинути на зміни. «Кліматична дипломатія –

це практика та процес створення міжнародного кліматичного режиму та забезпечення його ефективної роботи. Тому еволюція кліматичної дипломатії передувє формуванню кліматичного режиму» [15].

Під міжнародним кліматичним режимом ми будемо розуміти сукупність узгоджених принципів, норм, правил, процедур та інститутів, які координують і регулюють недержавні та міждержавні відносини у сфері забезпечення глобальних кліматичних змін.

Хоча зміна клімату вже давно обговорюється в контексті зовнішньої політики, вона не завжди була інтегрована в більш широкі дипломатичні зусилля, особливо в країнах, що розвиваються. Акцент на кліматичній дипломатії потенційно може стати важливим інструментом для країн, що розвиваються, для впливу на міжнародні переговори щодо зміни клімату. Однак існує проблема, як підтримувати дипломатів, учасників переговорів та виробників політики у країнах, що розвиваються. Зокрема, в них відсутні знання та керівництво щодо того, як можна досягти інтеграції таких питань, а також бракує фахівців, щоб вони могли інтегрувати національні та міжнародні пріоритети у сфері зміни клімату у зовнішню політику.

Проект, над яким працювала організація E3G, складався з двох напрямів. Перший стосувався огляду дипломатії з питань клімату. Його ключовими заходами були: огляд літератури та аналіз кращих практик країни та виклики щодо інтеграції кліматичних змін у зовнішню політику. Він передбачав розуміння факторів національного рівня, що впливають на ефективне проведення кліматичної дипломатії на міжнародному рівні, а також визначення міжнародних можливостей для кліматичної дипломатії. Другий напрям стосувався організації та проведення семінару з кліматичної дипломатії, в якому брали участь дипломати, переговорники та експерти з питань дипломатії клімату. Він мав три основні мети: повідомити нові висновки звіту, надати простір для дипломатів, науковців та інших практиків, які працюють у сфері кліматичної дипломатії, щоб висловити свою точку зору та покращити розуміння інтеграції кліматичних змін у зовнішню політику. Нарешті, ця подія мала служити для розвитку нових та продуктивних робочих відносин у середовищі кліматичної дипломатії [16].

Н. Бремберг та М. Мобйорк, науковці з проблем зміни клімату Стокгольмського інституту досліджень проблем миру, підкреслюючи роль ЄС – світового лідера у кліматичній дипломатії, визначали: остання «в основному

відноситься до дій, що вживаються Європейською комісією, Радою з питань зовнішніх справ Європейського Союзу та Європейською зовнішньою Службою, дій... для формування міжнародного співробітництва в галузі зміни клімату» [17]. Вчені акцентують увагу на тому, що, оскільки ЄС визнав відносно рано, що зміна клімату має наслідки для безпеки, «кліматична дипломатія зосереджує свою увагу на подоланні небезпек, створюваних зміною клімату» [17].

Зрозуміло, кожний із підходів до трактування кліматичної дипломатії є достатньо вузьким, оскільки абсолютизує роль окремих чинників кліматичної дипломатії. Особливо це стосується останньої трактовки, де превалює європоцентричний підхід. Європа без сумніву грає сьогодні значну роль у розвитку кліматичної дипломатії та формуванні міжнародного кліматичного режиму. Проте у цьому процесі особлива роль належить і ООН, і іншим міжнародним організаціям. Саме тому пропонуємо виходити у визначенні кліматичної дипломатії ні з регіональних позицій, а зі змістовних функцій досліджуваної дипломатичної діяльності.

Перед тим, як сформулювати власне визначення кліматичної дипломатії, проаналізуємо деякі її риси та особливості, обумовлені тими змінами, що відбуваються у сучасному суспільстві. Науковці E3G, аналізуючи трактування кліматичної дипломатії, звертають увагу на такі її основні риси:

1. Для обмеження ризику зміни клімату необхідне *швидке, широке та глибоке міжнародне співробітництво*. Зміни клімату мають спільні риси з іншими основними зовнішньополітичними проблемами, такими як ядерні розповсюдження та тероризм. Якщо зміни не будуть реалізовані, виникне значна загроза процвітанню та безпеці.

2. *Забезпечення формування демократичного міжнародного режиму*, його ефективної роботи та еволюції для запобігання нових викликів. Кліматична дипломатія забезпечує точну оцінку інтересів та намірів країн і знаходить простір для досягнення згоди. Для цього мають бути інтерпретовані суперечливі національні інтереси навколо вразливості до клімату. Кліматична дипломатія повинна забезпечити відображення та розуміння національних пріоритетів у часто абстрактному світі міжнародних угод про зміну клімату.

На думку німецького дослідника Н. Раймера: «система кліматичної дипломатії – демократія в її чистішій формі. Жодний багатосторонній процес у світі ніколи не містив у собі стільки демократичних принципів. Кожна держава має один голос, не звертаючи увагу, чи має вона мільярдне або кількатисячне

населення. Кожна група країн має доступ до переговорів і може застосовувати власні прапори, розкривати власні інтереси, які можуть впливати на прийняття рішень. Жодний інший процес в історії людства не протікав так прозоро, як кліматична дипломатія під патронажем ООН. Жодний інший процес у світі не мав таких широких можливостей впливу громадянського суспільства на уряд країни світу, як кліматична дипломатія» [18, с. 87]. Зміна клімату може мати соціальні та людські наслідки, які, ймовірно, можуть мати ризики конфлікту та нестабільності [19, с. 147].

Вважається, що найбільш сильний удар зміна клімату нанесе людям, які живуть у бідності, слаборозвинених та нестабільних державах, при поганому управлінні. Впливи фізичних наслідків зміни клімату додадуть тиску на проблемні суспільства, оскільки багато хто з цих громад має низьку здатність адаптуватися до кліматичних змін і стикається з високим ризиком насильницьких конфліктів. Тому багато хто з бідних країн та громад у світі стикаються з двозначною проблемою: зміною клімату та насильницьким конфліктом [20]. У доповіді неурядової організації International Alert «Клімат конфлікту». Зв'язок між зміною клімату, миром та війною» зазначається, що дві третини населення світу мешкають у країнах з високим ризиком нестабільності внаслідок зміни клімату. Багато з країн, що будуть найбільшою мірою схильні до впливу зміни клімату, також постраждали від загрозливих насильницьких конфліктів. Тут говориться: «зміна клімату створює передумови для кровопролитного конфлікту, який, у свою чергу, знижує добробут суспільства та його спроможність протистояти наслідкам кліматичних змін» [20].

5.2. Основні елементи та особливості кліматичної дипломатії

До основних елементів можна віднести:

– *«швидкий темп»*: прогноз Міжнародного енергетичного агентства показує: якщо зараз інвестиції з низьким рівнем споживання вуглецю не будуть швидко прискорені, то підвищення температури на 2°C потребує дорогого передчасного виходу інвестицій у енергетичний сектор протягом наступних кількох десятиліть;

– *широка координація та асиметричний характер кліматичної дипломатії*: кожна країна несе відповідальність за частку змін клімату, проте

лише дія всіх країн буде мати вплив. Обидва явища – шкідливі викиди та впливи є поширеними, але не розподілені рівномірно. Найчастіше ті, хто найменш відповідальний за викиди, більш постраждає від екстремальних погодних явищ. Внаслідок цього меншість країн викликає зовнішню шкоду, яка шкодить більшості. Найбільші три суб'єкти – Китай, США та ЄС – разом складають близько 50% викидів, але ще 17 країн виробляють наступні 40%, а в багатьох викиди швидко зростають;

– *глибокі внутрішні зміни*: управління кліматичним ризиком вимагає національних змін, які надають далекосяжні наслідки для вітчизняної економіки та життя виборців, ніж більшість інших дипломатичних угод. Основні зміни необхідні для того, щоб люди використовували та споживали енергію, щоб оплачували продукти, які можуть купити, і навіть ремонт своїх будинків. [16].

Отже, *кліматичну дипломатію* пропонуємо визначати як теорію і практику створення міжнародного кліматичного режиму, клімату шляхом багаторівневої, колективної і публічної дипломатії, яка спирається на інструменти м'якої сили, якими володіють і які активно застосовують офіційні особи держав, міжнародних організацій, неофіційних установ, транснаціональних структур та громадянського суспільства, серед яких особлива роль належить переговорному процесу і результатом якої є чітке правове та організаційне оформлення архітектури кліматичних змін.

У вступі до «Оксфордського довідника сучасної дипломатії» констатовано, що у світі дипломатії відзначаються п'ять груп змін, які, на наш погляд, впливають на сам факт виникнення й особливості застосування сучасної кліматичної дипломатії [9]:

1. *Зростання кількості учасників світових справ і типів суб'єктів міжнародних відносин*. Крім урядів, ними стали національні фірми приватного сектору, транснаціональні корпорації, неурядові організацій і регіональні та міжурядові організації. Тут зазначено, що чотири десятки років тому Р. Арон стверджував: «посол і солдат живуть і символізують міжнародні відносини, тому вони стосуються дипломатії та війни» [21]. Сьогодні поряд з національними дипломатами на дипломатичному поприщі міжнародної дипломатії діє багато інших суб'єктів: міжнародні юристи, багатонаціональні торговці, транскордонні фінансисти, технократи Світового банку та Міжнародного валютного фонду, миротворці ООН, офіцери охорони здоров'я

Всесвітньої організації охорони здоров'я, інспектори Міжнародного агентства з атомної енергії, «єврократи» ЄС і посадові особи інших регіональних організацій, гуманітарні працівники тощо.

Держави залишаються одним із головних суб'єктів кліматичної дипломатії, хоча окремі з них мають більше або менше значення, орієнтуються на різні стратегії переговорів із цього питання. Так, «країни, що розвиваються, наполягають на збереженні двох переговорних шляхів – у рамках Кіотського протоколу та в рамках Конвенції, у той час як розвинуті країни схиляються до позиції злиття двох шляхів для досягнення результатів переговорів – єдиної юридично зобов'язуючої угоди за участю всіх країн-головних емітерів парникових газів» [22, с. 10].

«Одні держави, залежно від політичної ситуації в конкретних обставинах, відмовляються від підписання міжнародних угод у цій сфері та взяття на себе зобов'язань на міжнародному рівні щодо боротьби зі змінами клімату та вжиття відповідних заходів (наприклад США щодо підписання Кіотського протоколу чи участі в Паризькій угоді), інші країни є лідерами та виступають із закликами щодо зупинення зміни клімату волею політичних рішень (наприклад країни, ЄС)» [1, с. 10].

Федеральне міністерство закордонних справ Німеччини поряд з Adelf1 та партнерами реалізують ініціативи «Кліматична дипломатія», а також низку заходів, спрямованих на підтримку дій у галузі кліматичних змін. Так, ще у 2014 р. дипломати з трьох країн організували Німецько-британсько-французький День кліматичної дипломатії. Пізніше міністри закордонних справ ЄС погодилися перетворити його на День європейської кліматичної дипломатії, із часом делегації ЄС та посольства держав-членів ЄС стали за кордоном проводити Тижні кліматичної дипломатії, які стосувалися підвищення обізнаності про кліматичні зміни та необхідність діяти у цій сфері [23].

Разом з існуванням традиційної дипломатії зараз сучасним урядам у формуванні й реалізації політики дедалі більше протистоять недержавні суб'єкти: глобальні банки, регіональні, міжнародні й наднаціональні організації, неурядові організації та навіть субнаціональні державні органи, такі як провінційні й муніципальні уряди. У ХХ ст. з'явилася значна кількість міжнародних організацій, що суттєво збільшило інституційну складність міжнародних відносин. Серед них стає дедалі більше активних учасників архітектури зміни клімату, а відтак суб'єктів кліматичної дипломатії.

Крім міжурядових організацій, якою є ООН, важливу роль починають відіграти й неурядові міжнародні організації. Стосовно кліматичних змін можна говорити, наприклад, про 350.org – міжнародну недержавну екологічну організацію, створену з метою залучення уваги широких верств суспільства до антропогенного чинника зміни клімату та проблеми викиду в атмосферу величезних кількостей вуглекислого газу CO² [24].

Актуалізація громадянського суспільства призвела до застосування норм і політики регулювання громадського життя в соціальних, політичних, економічних та екологічних вимірах. Як і національне суспільство, міжнародне громадянське суспільство в цьому контексті теж стає все більш різноманітним. Кількість суб'єктів громадянського суспільства та обсягів транснаціональних мереж, у які вони включені, демонструють помітне зростання. Воно може відігравати важливу роль у дослідженнях; освіті; пропаганді й поширенні норм; постановці порядку денного; лобюванні урядів та міжурядових організацій, щоб прийняти закони, політику та курси дій; реалізації програм і наданні послуг та гуманітарної допомоги; моніторингу виконання міжнародних зобов'язань; прямій дії. Учасники громадянського суспільства зробили свій внесок у багатостороннє розв'язання глобальних проблем, зокрема й проблеми зміни клімату, а тому віднесені нами до *суб'єктів сучасної кліматичної дипломатії*.

2. *Розширення сфери та обсягу об'єктів дипломатії*. Змістовні зміни розширили широкий спектр різних сфер державної політики й державної діяльності, які виходять далеко за межі традиційної «високої проблеми» зовнішньої політики. Підвищення екологічної свідомості, потреба у формуванні тендітних екосистем значною мірою сприяло «озеленюванню» порядку денного міжнародних відносин. Якнайкраще реалізувати екологічну концепцію в конкретній політиці й практиці стало серйозною дипломатичною проблемою. Ніщо не ілюструє це краще, ніж кліматичні зміни. Учені стверджують, що швидкість зміни клімату, зумовлена діяльністю людей, занижує природні темпи змін.

3. *Змінилися рівні залучення дипломатії та дипломатичної діяльності* – від місцевого, внутрішньодержавного, до двостороннього, регіонального та глобального. Зросла кількість учасників, котрі беруть участь у переговорах, чисельність питань, які зараз є предметом міжнародних переговорів, різноманітність стилів переговорів, що належать до різних політичних культур і

рівнів розвитку, а також їхня технічна складність. Автори вступу до «Оксфордського довідника сучасної дипломатії» констатують, що це стало очевидним вже у нашому столітті стосовно кліматичних змін у зусиллях вийти за рамки Кіотського протоколу на великих міжнародних конференціях на Балі (2008 р.), Копенгагені (2009 р.), Канкуні (2010 р.) та Дурбані (2011 р.).

А тому, на наш погляд, варто враховувати, що і кліматична дипломатія здійснюється на різних рівнях – від місцевого до глобального. Крім того, різні регіони визначають пріоритети різних аспектів кліматичної дипломатії та розглядають її з різних кутів зору. Такий підхід вимагає ретельних дебатів із регіональними організаціями, громадянським суспільством й експертними громадами різноманітних регіонів через неформальні консультації, побічні події на міжнародних конференціях, семінарах, брифінгах і різних інформаційних заходах.

4. *Змінились апарат та механізми зовнішніх зв'язків і дипломатії.* Можна порівняти ситуацію з кліматичною дипломатією з тією, що у свій час відобразила зростаючу важливість популяризації торгівлі в дипломатії. У 80-х роках деякі країни реорганізували свої Міністерства закордонних справ, інтегруючи торгівлю з класичною зовнішньою політикою. Зараз настав час так само інтегрувати екологічну політику загалом і, зокрема, кліматичну політику з класичною зовнішньою політикою. Про це, зокрема, заявляв колишній міністр закордонних справ України П. Клімкін: «дипломатія повинна проникати й регулювати відносини в нових для себе сферах, таких як кліматичне середовище ...» [25].

5. *Зміни режимів, типів та техніки дипломатії* детально описані в класичній праці Л. Даймонд і Дж. Макдональда, в якій виділено дев'ять напрямів сучасної дипломатії й де автори пропонують схему, що ілюструє їхню ідею щодо розширення парадигми «трек один, трек два», яка визначала поле дипломатичної діяльності раніше: напрям 1 – урядова чи миротворча діяльність через дипломатію. Це світ офіційної дипломатії, через уряд; напрям 2 – неурядова/професійна, але неурядова дія; напрям 3 – дія через бізнес або торгівлю; напрям 4 – дія через особисту участь (дипломатію громадян, добровільні організації, неурядові організації та зацікавлені групи); напрям 5 – інтеграція в дипломатію через дослідження, навчання та освіту. Зокрема, цей трек уключає й тренінгові програми, спрямовані на забезпечення підготовки фахівців-практиків; напрям 6 – активізм, адвокація та лобізм; напрям 7 –

релігійна діяльність; напрям 8 – фінансування або надання ресурсів; напрям 9 – комунікації та діяльність через ЗМІ, формування та дослідження громадської думки [9].

Кліматична дипломатія увібрала в себе фактично всі канали, що передбачають зазначені напрями дипломатії. Вона перетворилася в інструментарій прийняття колективних рішень, пошуку компромісів, які задовольняють усі сторони переговорів щодо кліматичних змін. При цьому кожна держава має один голос, незалежно від чисельності її населення. Кожна група країн має доступ до переговорів і може демократичними методами контролювати певні інтереси, які здатні вплинути на прийняття рішень чи гальмують переговорний процес [1, с. 14].

5.3. Стратегія комунікацій кліматичної дипломатії

Як відомо, стратегія комунікацій – це чітко спланований стратегічний підхід щодо впровадження комунікацій з розподілом ресурсів та часових рамок. При розробці стратегії комунікацій кліматичної дипломатії необхідно визначити цілі, прагнення та завдання, цільові аудиторії, канали комунікації тощо. Важливо відзначити, що комунікації повинні бути спрямовані на розповсюдження знань і досвіду як серед спеціалізованих аудиторій, так і серед широкої аудиторії. Також дуже важливо визначити очікувані результати і їх можливі оцінки. Все це стосується і складових комунікаційної стратегії кліматичної дипломатії [26].

Подібні стратегії розробляються сьогодні у багатьох країнах і призначені для всіх тих, хто має справу зі зміною клімату. Вони містять рекомендації щодо обміну даними у боротьбі зі зміною клімату: пом'якшення наслідків, тобто скорочення викидів парникових газів та адаптації, тобто пристосування до кліматичних змін. Заступник голови місії ОБСЄ в Сербії Д. Меллотт підкреслював важливість якісної інформації та знань про зміну клімату, відзначаючи, що це мотивує різні цільові аудиторії: громадян, окремі соціальні інститути та суспільство загалом брати участь у вирішенні проблеми кліматичних змін. Державний секретар Міністерства охорони навколишнього середовища Сербії І. Карич погоджувався з цією оцінкою, додавши, що зміни клімату не мають кордонів, і що співпраця в цій галузі є необхідною [27].

Залучення широкої громадськості до обговорення проблеми змін клімату є стратегічною метою кліматичної дипломатії. Агентство Adelfi і Федеральне міністерство закордонних справ Німеччини розробили концепцію інтегрованих комунікацій, які спрямовані на надання всебічної інформації для суспільств та осіб, що приймають рішення, її загальна мета *сприяння дебатам з питань кліматичних змін*. Важливо, що комунікаційні продукти полегшують і підтримують формування регіональних перспектив, і сприяють реалізації цілей кліматичної дипломатії, щоб забезпечити її відповідність у різних контекстах. Це суттєвий елемент їхнього загального підходу [28].

Стратегія комунікації щодо зміни клімату має бути зосереджена на таких проблемах 1) більш ефективного споживання енергії, 2) створення більш чистих і збалансованих моделей транспортних засобів та відповідної інфраструктури, 3) відповідальна діяльність бізнесу, 4) забезпечення екологічного планування землекористування та сільського господарства, 5) створення умов, що сприяють дослідженню та інноваціям [29].

У «Комунікаційній стратегії зміни клімату: дослідження справ у Західному регіоні Суссексу» головною метою називається *створення спільноти, яка добре поінформована про зміну клімату* і, таким чином, здатна зробити глобально відповідальний вибір. Конкретні цілі сформульовані так: 1. значно підвищити рівень обізнаності громадськості про можливості та загрози, пов'язані зі зміною клімату, і прийняти їх зобов'язання адаптуватися до них і пом'якшити їхні наслідки; 2. надавати поради та приклади найкращої практики щодо адаптації до кліматичних змін та пом'якшення наслідків шляхом зменшення викидів [30].

У Національній стратегії комунікації щодо екології та зміни клімату Малаві, на основі якої ґрунтується кліматична дипломатія країни, зазначається, що вона є основним інструментом фокусування національної уваги та зусиль, а також мобілізації політики, політичної та фінансової підтримки, а також підвищення громадської / цивільної участі для пошуку щодо питань зміни клімату та екології Малаві. Вона надає платформу та методики доступу, розвитку та обміну інформацією з цих проблем [31].

Для того, щоб бути ефективною, стратегія комунікації щодо зміни клімату повинні бути спрямованою на забезпечення того, щоб своєчасна та відповідна інформація стала доступною для громадськості. Комунікація є важливим аспектом роботи установ, які здійснюють кліматичну політику. Стратегія комунікації щодо зміни клімату має ґрунтуватися на таких принципах, якими

пропонує керуватися Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC):

1. *Об'єктивність і прозорість.* Комунікаційний підхід і діяльність повинні постійно узгоджуватись із загальними принципами об'єктивності, відкритості та прозорості;

2. *Політика має бути відповідною (релевантною), але не наказовою.* Це важлива якість роботи установ, що здійснюють кліматичну комунікацію. Презентація її оцінок і звіти повинні залишатися нейтральними щодо політики та підтримувати науковий баланс.

3. *Данні мають наводитися з офіційних звітів IPCC.* Хоча процес підготовки звітів відображає широкий спектр поглядів та досвіду, кліматичні комунікації повинні відображати мову IPCC.

4. *Визнання IPCC як унікальної організації,* яка є унікальною структурою міжнародної оцінки вченими змін клімату, огляд наукового кліматичного співтовариства, урядів та зацікавлених сторін, центральний орган за якістю звітів. IPCC завжди має прагнути чітко визначати свої повідомлення про те, що це за організація і що вона робить, надаючи актуальні оцінки останньої авторитетної науки. Мета полягає в тому, щоб IPCC надавала контекст для тлумачення своїх доповідей та забезпечувала громадськість об'єктивною інформацією про себе.

5. *Своєчасність та відповідність аудиторії.* Для того, щоб бути ефективним, комунікаційний підхід та діяльність установ, що здійснюють кліматичну комунікацію, повинні бути спрямовані на забезпечення своєчасною та відповідною інформацією, активно передавати звіти, і реагувати у відповідь на питання або критику [32].

Зміна клімату є складним питанням, яке утруднює розуміння і викликає суперечки, оскільки інформація, яку необхідно чітко повідомляти, стосується реальних змін клімату, а їхні наслідки мають довгостроковий характер. З часом можна адаптуватися до впливів, до яких призведе зміна клімату, та пом'якшити причини, які до них призводять. Крім того, можливо виникнення ризиків варіанту «нічого не робити», а також виникнення суперечностей між довгостроковими змінами клімату і короткотерміновими пріоритетами, на які працюють суб'єкти комунікації [28].

Реалізація стратегій комунікації кліматичної дипломатії включає: знаходження надійних джерел інформації; ретельну підготовку та використання матеріалів щодо зміни клімату; інтеграцію проблем зміни клімату у відповідну

форму комунікації; реагування на питання та запити щодо кліматичної інформації від громадськості; поглиблену пропаганду, спрямовану на зацікавлені групи та їхніх лідерів. Також важливо, щоб були виявлена та обґрунтована важливість кліматичних змін та дій, які їм можуть сприяти або заважати, щоб адаптуватися до відповідної глобальної проблеми [28].

Досвід експертів з кліматичної комунікації виявив низку аспектів, які варто враховувати для підвищення обізнаності щодо кліматичних змін, зокрема: люди рідко мотивуються загрозами їхньому довготривалому виживанню, а саме такий характер мають кліматичні зміни; важко говорити про побоювання щодо зміни клімату, не демонструючи, як само люди можуть спричинити цю проблему; складно критикувати поведінку, яку люди вважають нормальною, позитивною і бажаною у своєму домі або сім'ї; не варто покладатися виключно на логіку, факти чи навіть грошові аргументи. Треба враховувати, що люди постійно застосовують фільтри, сприймаючи інформацію, яка надходить до них. Зокрема, люди завжди готові знижувати або повністю ігнорувати повідомлення, з однієї з двох причин: джерелу не довіряють, оскільки підозрюється певна прихована мотивація; вважають, що повідомлення адресовано не ним, оскільки воно не має практичного значення для них. Інформація корисна, але сама по собі не стимулює змін. Для підвищення обізнаності та стимулювання змін поведінки потрібні люди, які розуміють загальну картину і пов'язують її з конкретними або локальними діями. Інформація повинна бути відповідною і подаватися там, де це важливо [28].

На публічній арені існує багато суперечок про зміну клімату. Наскільки ми ефективно говоримо про кліматичні зміни, і чи насправді, спілкуючись на цю тему, ми говоримо те, про що думаємо? На ці питання відповіла в своєму інтерв'ю С. Хассол, відомий американський кліматичний комунікатор, здатна робити складні питання щодо кліматичних змін доступними для політиків та громадськості.

С. Хассол стверджувала, що фахівці з кліматичних комунікацій мають допомагати науковцям різного профілю у популяризації їхніх ідей для політиків, засобів масової інформації та громадськості. Вона звертала увагу, що вчені, які зосереджують увагу виключно на конкретній галузі науки, такі як фізика чи теплозахист океану, зобов'язані поширювати свої ідеї в ширшому контекст шляхом включення інформації з широкого кола дисциплін за

допомогою комунікаторів. Саме вони мають сприяти доведенню своїх висновків до погано поінформованих і часто байдужих кіл громадськості, допомагаючи вченим обмірковувати та обговорювати цю тему більш широко, щоб вони могли поставити свою роботу в контексті інтересів громадськості та відповідати на питання, які вони отримують від невчених [33].

Важливе значення має при побудові кліматичних комунікацій проблема аудиторій, оскільки залежно від користувачів, зацікавлених у даних, пов'язаних із зміною клімату, змінюється характер інформації, якої вони потребують. Проаналізуємо дані, наведені у Міжнародних рекомендаціях, опублікованих Конференцією європейських статистиків «Рекомендації щодо статистики, пов'язаної зі змінами клімату» [34], що встановлюють залежність складності та деталізації інформації, якої потребують ті чи інші групи споживачів інформації:

1. ЗМІ та широка громадськість потребують інформації, яка була певним чином оброблена та є легко зрозумілою.

2. Міжнародні організації вирішують міжнародні проблеми кліматичних змін і потребують даних про кліматичну політику, відображаючи їх в міжнародні погодження клімату, протоколи та механізми моніторингу.

3. Виконавці кліматичних установ, представники громадянського суспільства та неурядові організації. Особи, що приймають рішення, можуть вимагати складних даних, але зазвичай у формі відповідей на конкретні політичні питання, цей висновок поширюється і на громадянське суспільство та неурядові організації, яким потрібні дані для моніторингу та оцінки подій у їх зоні інтересу.

4. Виробники кліматичної інформації, що мають надавати кліматичну інформацію, як правило, прагнуть надавати більш комплексну кліматичну інформацію.

5. Наукове співтовариство та аналітики потребують детальних даних: мікроданих, довгих часових рядів, так і частоті вибірки.

Як бачимо, дані потребують поступового збільшення складності і детальності залежно від розміщення від верхівки до нижньої частини трикутника. І навпаки, від нижньої частини трикутника до верхівки зростає потреба в обробці та агрегації вихідних даних [34]. Цей висновок, на наш погляд, може поширюватися не лише на статистичну інформацію, але і на будь-яку іншу.

На наш погляд, основними продуктами кліматичних комунікації у рамках

кліматичної дипломатії можуть бути:

1. *Буклети, що регулярно оновлюються*, про недавні проектні заходи, результати та рекомендації щодо політики змін клімату;
2. *Інтернет-інформаційні платформи та інформаційні бюлетені* (www.climate-diplomacy.org; www.ecc-platform.org; www.newclimateforpeace.org);
3. *Інтерактивний інструмент аналізу* екологічних, зокрема конфліктів у сфері кліматичних змін (Factbook - factbook.ecc-platform.org; акаунт Twitter (@ClimateDiplo), блог Compilation Compass);
4. *Гастрольна виставка* з супровідною онлайн-версією та брошурою;
5. *Серія публікацій на теми: брифінги* з питань кліматичної дипломатії, які зосереджують увагу на регіональних та секторальних кліматичних ризиках; звіти про кліматичну дипломатію, в яких глибоко вивчено зовнішньополітичний вимір кліматичної політики; розгляд справ щодо кліматичної дипломатії на регіональних консультаціях та брифінгах [28].

З січня 2018 р. у стратегію кліматичної комунікації почала впроваджуватися тихоокеанська традиція «Таланоа» (Talanoa Dialogue). Таланоа – це фідждійське слово, що означає відвертий та інклюзивний обмін думкам через розповідь історій. Діалог Таланоа – фасилітаційний діалог, що дозволяє оцінити спільні зусилля країн по досягненню цілей Паризької угоди (тобто, утримання глобального підвищення температури в межах 2-х градусів і докладання зусиль для її утримання в межах 1,5 градусів) та домовитися про перегляд Національних внесків до Паризької угоди. Ця форма комунікації закріплена у рішенні Конференції сторін (КС21 у Парижі). Додатком до рішення є опис формату проведення діалогу. Діалог включає підготовчу і політичну фази, результатом останньої буде резюме повідомлень, висловлених сторонами під час обговорень Діалог передбачає пошук відповідей на питання: Де ми є? Куди ми йдемо? Що треба робити, щоб туди дістатися? [35].

Джерелами інформації для діалогу є: спеціальний звіт ІРСС щодо глобального потепління; а також інформація, подана президентами КС23 (Фіджі) і КС24 (Польща); відомості, подані секретаріатом РКЗК ООН. Єдиним матеріальним «вихлопом» діалогу визначено «резюме ключових повідомлень». Однак, це зовсім не означає, що діалог не призведе до рішень. В процесі обговорень сторони цілком можуть прийти до конкретних висновків щодо перегляду Національних внесків, які перетворяться у рішення КС24 [35].

5.4. Основні напрями кліматичної дипломатії ЄС

Науковці зазначають, що Європейський Союз відігравав і продовжує відігравати одну з найбільш важливих ролей у кліматичній політиці. Він «з цією роллю впорався і продовжує й надалі тримати «високу планку», встановлюючи орієнтир не лише для себе, але й для інших держав, лідери яких не завжди усвідомлюють рівень критичності викликів, з якими сьогодні стикається людство» [3].

Ще у доповіді 2007 р. Всесвітнього фонду дикої природи було наведено певну інформацію щодо значимості кліматичної політики ЄС, зокрема: узгоджене законодавство у сфері енергетики і викидів парникових газів; значний потенціал для більших зусиль для збереження клімату; рішення щодо обмеження рівня викидів парникових газів практично на 30% до 2020 р. при одночасному збільшенні виробництва енергії від поновлюваних джерел до 20%; з ЄС виходить багато технічних інновацій світового рівня; великі можливості для внутрішніх і зовнішніх інвестицій, здатних надавати вплив на майбутній розвиток; ЄС є найбільшим імпортером товарів, виробництво яких надає істотний вплив на зміну клімату [36, с. 48].

Індекс ефективності зміни клімату (Climate Change Performance Index – CCPI) – це інструмент, що покликаний підвищити прозорість міжнародної кліматичної політики. Його мета полягає в тому, щоб здійснити політичний та соціальний тиск на ті країни, які до цих пір не змогли прийняти амбіційні заходи щодо захисту клімату, а також виявити ті країни, які мають найкращі показники кліматичної політики. На основі стандартизованих критеріїв індекс оцінює та порівнює показники захисту клімату 56 країн та ЄС, які разом становлять більше 90 % світових викидів парникових газів. Найкращі результати щодо зміни клімату відповідно до Індексу ефективності зміни клімату за 2022 р, має Данія, що була визнана країною з найвищими досягненнями у захисті клімату, за нею йде Швеція і Норвегія [37].

Європейський Союз – єдине наднаціональне об'єднання в рейтингу 2022 р. на 19 місці, хоча тут є великі відмінності в показниках окремих членів ЄС [38]. Експерти підкресливали конструктивну роль в цьому процесі міжнародної кліматичної дипломатії. Кліматична дипломатія ЄС стосується, перш за все, дій, що здійснюються ЄК, Радою закордонних справ ЄС та Європейською зовнішньою Службою дій для формування міжнародної співпраці з питань

зміни клімату [1].

У Глобальній стратегії ЄС 2016 р. стверджувалося, що управління ризиками зміни клімату є важливим для безпеки та процвітання Європи, а зміна клімату розглядається як «множник загрози, який каталізує дефіцит води та їжі, пандемії та міграцію». Оскільки ЄС прагне формувати, перш за все, відповіді на ризики, пов'язані з кліматичною безпекою, кліматичну дипломатію він фокусує на трьох основних пріоритетах: 1) інтерпретація кліматичних змін як стратегічного пріоритету у дипломатичних діалогах, публічній дипломатії та зовнішньополітичних інструментах; 2) сприяння впровадженню Паризької угоди в умовах стійкого розвитку та низького рівня викидів; 3) збільшення зусиль, спрямованих на вирішення зв'язку між кліматом, природними ресурсами, процвітанням, стабільністю та міграцією. Дипломатія повинна відігравати активну роль у цих зусиллях, а також використовувати всі наявні інструменти [39].

Механізми реалізації кліматичної дипломатії в ЄС передбачають конкретні заходи з кожного напрямку. Зокрема, використання двосторонніх та багатосторонніх зустрічей (у т.ч. зустрічі Великої сімки, Великої двадцятки та ООН) для забезпечення поступу у кліматичній політиці, недопущення будь-якого відступу чи відхилення від цього курсу; розробка плану дій за цими напрямами, що сприятиме інтеграції питань довкілля у зовнішні відносини; створення мережі посадових осіб, які займаються міжнародними екологічними проблемами та проблемами сталого розвитку в міністерствах закордонних справ ЄС та їх дипломатичних місіях, включаючи Європейську службу зовнішньої діяльності та представництва ЄС; просування питань зміни клімату в інші політики, зокрема Радою ЄС була прийнята кліматична та енергетична політика до 2030 р., яка визначила нові підходи зі зменшення викидів парникових газів, підвищення енергоефективності та використання відновлюваних видів енергії [1].

Особливе місце в системі заходів кліматичної дипломатії в ЄС займають інформаційно-комунікаційні інструменти, зокрема спільні інформаційні кампанії на рівні представництв ЄС та посольств держав-членів, спрямовані на ключових осіб, що приймають рішення, та агентів змін, включаючи не лише уряди, але також і парламентаріїв, неурядові організації, зелені галузі промисловості та громадянське суспільство в широкому розумінні; посилення колективної публічної дипломатії; участь делегацій ЄС та посольств держав-

членів у спільній організації Днів кліматичної дипломатії; спільна робота ЄС та держав-членів з партнерами для формування уявлення про зміст кліматичної політики; підтримка партнерів у розробці планів впровадження та встановлення зв'язків з відповідними структурами фінансової та технічної підтримки; участь дипломатичні служби ЄС у заохоченні своєчасної ратифікації прийнятих кліматичних угод [2].

Для посилення кліматичної дипломатії у документах ЄС передбачено забезпечення кращого потоку інформації, зокрема від делегацій та посольств до Брюсселя; покращення обміну інформацією між делегаціями країн-партнерів та посольствами країн-членів ЄС з метою підвищення ефективності розповсюдження інформації про зміни клімату через формалізовані місцеві зустрічі, координаційні центри з питань зміни клімату посольств країн-членів ЄС; вивчення потреб делегацій у навчанні та задоволення їх через різноманітні заходів різного інформаційного формату; інтеграція кліматичної політики у більш широкі діалоги та наради, наприклад, щорічне проведення зустрічей або регіональних конференцій делегацій; підготовка доступних для різних цільових аудиторій матеріалів про зміни клімату (прес-комплектів, інфографіки, прикладів подій, списків експертів тощо) [39].

Ключовою сферою діяльності ЄС у галузі кліматичної дипломатії є проблема ризиків безпеки, спричинених зміною клімату. На відміну від заяви тодішнього президента США Д. Трампа про відмову від Паризької угоди Рада ЄС зобов'язується виконувати свої зобов'язання щодо неї та допомагати країнам-партнерам у забезпеченні її реалізації, тим самим підкреслюючи необхідність забезпечення принципу багатосторонності. Висновки Ради також вказують на необхідність інтеграції ефективних заходів щодо загрози безпеці клімату в усі галузі політики ЄС. ЄС також має розглянути питання про те, як зміцнити співпрацю з іншими регіональними організаціями та місцевими партнерами, оскільки більша частина відповідної роботи з оцінки та зменшення ризику буде, безумовно, здійснюватися на регіональному або місцевому рівні. Рада підтримує ініціативу Ф. Могеріні провести у червні 2018 р. в Брюсселі зустріч високого рівня щодо клімату та безпеки. Це дасть можливість обговорити практичні заходи щодо того, як зробити ЄС та його партнерів більш підготовленими для вирішення проблем, пов'язаних зі змінами клімату [17].

Висновки

Отже, кліматичну дипломатію пропонуємо визначати як теорію і практику створення міжнародного кліматичного режиму, клімату шляхом багаторівневої, колективної і публічної дипломатії, яка спирається на інструменти м'якої сили, якими володіють і які активно застосовують офіційні особи держав, міжнародних організацій, неофіційних установ, транснаціональних структур та громадянського суспільства, серед яких особлива роль належить переговорному процесу і результатом якої є чітке правове та організаційне оформлення архітектури кліматичних змін.

Кліматичну дипломатію варто розглядати в контексті традиційної, класичної дипломатії, досліджуючи такі питання: сутнісна характеристика кліматичної дипломатії, основні елементи та ознаки кліматичної дипломатії, комунікаційна стратегія кліматичної дипломатії та основні напрямки кліматичної дипломатії ЄС.

У світі сучасної дипломатії відбулися різноманітні зміни, зокрема зростання кількості учасників світових справ і типів суб'єктів міжнародних відносин; зміна рівнів залучення дипломатії та дипломатичної діяльності – від місцевого, внутрішньодержавного, до двостороннього, регіонального й глобального; розширення сфери та обсягу об'єктів дипломатії; зміна апарату й механізмів зовнішніх зв'язків і дипломатів; зміна режимів, типів та техніки дипломатії.

Зараз держави залишаються одним із головних суб'єктів кліматичної дипломатії, хоча кожна з них має різне значення та різні стратегії переговорів із проблеми зміни клімату. Разом із тим у формуванні й реалізації політики з актуальних питань важливу роль відіграють недержавні суб'єкти: глобальні банки, регіональні, міжнародні та наднаціональні організації, неурядові організації й навіть субнаціональні державні органи, саме серед них стає дедалі більше активних учасників архітектури зміни клімату, а тому суб'єктів кліматичної дипломатії. У багатостороннє розв'язання глобальних проблем, зокрема й проблеми зміни клімату, зробили свій внесок також учасники громадянського суспільства, а тому варто їх відносити до суб'єктів сучасної кліматичної дипломатії.

Також варто констатувати, що кліматична дипломатія здійснюється на різних рівнях – від місцевого до глобального. Зараз настав час інтегрувати

екологічну політику загалом і, зокрема, кліматичну політику в класичну зовнішню політику; кліматична дипломатія увібрала в себе фактично всі канали, що передбачають сучасні напрями дипломатії, перетворившись на інструментарій прийняття колективних рішень, пошуку компромісів, які задовольняють усі сторони переговорів щодо кліматичних змін.

Перспективи досліджень у цій сфері потребують подальшого вивчення як реалізації сутнісних характеристик кліматичної дипломатії, кліматичного режиму, так і правового та організаційного оформлення зміни клімату та його наслідків загалом в контексті глобальної, регіональної та національної безпеки. Особливе значення мають дослідження інформаційно-комунікаційного забезпечення кліматичних змін та підготовки професіоналів різного плану, які б були здатні працювати у галузі кліматичної дипломатії.